

ZORA

ČASOPIS ZABAVI I PODUKU.

Pregled. Poezije: Jesensko cvetje. Ljutica Bogdan i sestra. Molk. — Med in pelin. — Kopriva. — Daktilus. — Popis slovenske zemlje. — Wallenstein. — Človeški jezik in njega razvitek. — Primož Trubar. — Jazvec. — Razgovori. — Književnost in umetnost. — Listnica. —

Jesensko cvetje.

Leži, leži ravnó polje
Kot je ležalo prejšnje dni,
Nad poljem gora vedno še
V prejasno tja nebó kipi.

Črez polje potok še podí
Valovčke svoje kot nekdanj,
Mej sadnim drevjem pa stoji
Prijazna hišica še zdaj.

Tako je v hišici kot prej,
Kot tiste davne srečne dni!
Za mizo stara mati, glej,
Kolóvrat vedno še vrti.

Oko spremembe tu ne zre,
Tako je vse kot prejšnje dni; —

Le tja do bele hišice
Nekdanja steza ne drži.

Robida zdaj obrašča jo
In trava zélena;
In vendar nekdanj, oh kakó,
Lepó je bila vglajena!

In konec polja ravnega
Vsahnilo sveto je drevó,
Pod katerim piskal tolikrat
Zvečer na drobno sem peró.

Pa tudi tamkaj v hiši več
Takó, ko tiste srečne dni,
Ne poje zlati angel moj —
Ker tam v zelenem grobu spi.
Gorjanec.

Ljutica Bogdan i sestra.

Narodna bolgarska.

Vino pije trideset junakov,
Meju njimi neženati Dušan.
Beseduje neženati Dušan:
„Oj tovarši, vsi ste poročeni,

Poročeni, jaz samó sem samec.
Silni Bogdan lepo sestro ima,
Nje sem prosil, pa mi je ne dade,
Njo sem mamil, z mano iti neče.

Hajd! vstanímo, da mu jo vgrabímo!“ —
Naglo skoče na noge junaci,
Naglo skoče, v lahke šajke stope,
Ter odplujo k Ljutici Bogdanu.
Tanke šajke pred ograjo vstave,
Bojnim kopjem plano na dvorišče,
V dvore vlome Ljutice Bogdana
I pogube Ljutico Bogdana,
Lepo sestro odvedô Bogdana,
Bele roke v gubi dve jej zvežo,
Ter domú se vrno pevajoči. —

Ko so prišli na to sinje morje,
Pregovori Bogdanova sestra:
„Mili kume! dever moj zaročni!
Svilnih vozlov roke mi odreši,
Da umijem belo svoje lice,
Da ne pridem grda mej devere.“
Kadar vozlov jej odreše roki,
Naglo ona v sinje skoči morje:
„Volim biti morskim ribam hrana,
Nego ljuba bratovemu rablju.“

Lukavečki.

Molk.

Molk resnico potrjuje,
Molk besede povišuje,
Molk nedolžnost olepšuje,
Molk ljubezen navdušuje,
Sramežljivost molk značuje —

A kedór najbolj molčí,
In se svetu trápast zdí:
Ta navadno mu pové
Prílično možáto vse.

P. D. - Pajkova.

Med in pelin.

Izvirna povest.

(Dalje.)

Med tem so se tudi v župniji go-
dile imenitne, važne reči. Sivolasi žup-
nik je še isti večer, ko ga je obiskal
Sova, razodel svoji kuharici, da mu
je srenjski berič povšeči, da ve umno
govoriti, da ni napačen, in da mora,
ker je silno varčen, tudi novce imeti.

Precej životna ženska je urno uga-
nila, kam merijo te besede. Tolsti pod-
bradek se jej je nakopičil v veseli po-
smeh in pristavila je: „Vse je prav;
jaz nimam nič zoper to. Deklici ne
morete ostati pri nas; najbolje je, da
se preskrbite tako; potem je konec
vsem hudobnim jezikom, in bo vsemu,
posebno mojemu gospodinjstvu v ko-
rist, kajti to vem najbolje jaz.“

Ko se razideta potem župnik in
kuharica, skleneta v nedeljo pri ko-

silu vravnati, kar še manjka, in na-
praviti ženitvino, prej ko bo mogoče.
Pri enacih stvareh odlašanje nikedar
ni prida. —

Kaj pa bodoča nevesta Karolina?
— Tudi ona je imela opraviti in skr-
beti čez glavo ves ljubi teden. Trudila
se je na vse mogoče načine poizvedeti,
koliko premoženja ima Sova in ugan-
jala je, koliko let bi tudi utegnil še
živeti.

V prvej skrbi jej pride na pomoč
neki vaški širokobesedni berač, ki je
zvedoč o zaljubljenem Sovi, prišel njej,
seveda, iz samolastnih nagibov pove-
dat, kako dober mož bi bil Sova, kako
varčen je in koliko tisočakov ima na-
kopičenih v hranilnici, in sam ne ve
kje še drugod.

Karolini je bilo to v pravo zdravilo in v tem večo spodbujo, okleniti se z obema rokama sicer pustega, po njenih mislih neumnega beriča. In berač je bil pravo zadel. Zaslužil si je nekaj srebrnih desetice, katere je zapijal potem v krčmi in hvalil gosposko nevesto na vse grlo. Odslej je imela Karolina dela črez glave. Premišljevala je, kako očarati še bolj bogatega ženina, pregledovala je različna krila in uganjala, kako se oblačiti, da bode mlajša, zanimivejša, mikavnejša.

In bleda upala lica, mrkle oči so oživele na novo. Sej je svet moder in barva nedraga. Kar ne podeli ali vzame narava, to podeliti ima umetnost našim ocvelim, z zadnjimi močmi za sicer prezirano moštvo se borečim krasotincam v srpanu.

VII.

V novi črni suknji in novem pokrivalu je stal drugo nedeljo Sova pred cerkvijo. Danes je delal prvič izjemo, namreč v rokah ni imel kopice beriških pisanij, iz katerih bi na znanje dajal sodniška povelja. Vaški možakarji urno opazijo to nenavadno prigodbo in so veseli svojega sicer ostrega, resnega zapovednika. Vesel in zadovoljen je pa tudi Sova sam, in kako bi ne bil? Kedo bi mislil danes na puste vsakdanje reči, danas, najimenitniši, najvažnejši dan za vso njegovo bodočnost?

V take misli utopljen je čakal torej Sova one nedelje in zrl veselega pogleda v množico, ki se je kakor povodenj gnetla in razlivala iz cerkve po vasi in dalje na vse strani. Rado vedno, opravljivo ljudstvo je urno opazilo tudi to, razdiralo potem pri pipi tabaka domú grede, da se vršè imenitne reči pri fari, kar se tiče osor-

nega srenjskega beriča. A Sova se ni zmenil za enake stvari; zrl je nepremakljivo v gnječo in zagledal ondi svojo izvoljeno v nepopisljivem kinču. Da, ponosen je bil tedaj prvič na svojo imenitno ljubico, srečen, da bi bil skočil za seženj visoko in objel ves širni svet, ko bi bilo mogoče in bi se dalo brez zamere. Tedaj se mu naključí tudi prvi pot, da pridvigne svojo svetlo cesarsko pokrivalo in pozdravi kako žensko, slabo nezmožno stvar, kakoršne so se mu dozdevale pred malim časom še vse.

A zdaj je vse drugače. Lepše, nežniše podobe kot je njegova Karolina si človek niti misliti ne more, da, vredna je, da se upogne njegova sicer ponosna glava pred njo; čast je to celo njemu in še velika. —

Nekaj trenutkov pozneje je sedelo okoli belo pogrnene mize v najlepši sobi župnikovi petero znanih oseb. Tam na konci mize, na častnem mestu, je slonel sirolasi župnik v mehkem naslanjaču in zrl z nad prsimi prekrižanima rokama na omizje, kjer se je bliščalo rumeno vince in bilo nakopičeno raznih jedil. Poleg njega je sedela debeluhasta kuharica; potem gospodična Marjeta in ondi na nasprotnem koncu, kako lep prizor! Sova v novi črni suknji in veselja odsevajočega obraza poleg rudečelične gosposke svoje neveste Karoline.

Ne vemo, ali je bilo naključje, da je sedel Sova ravno poleg svoje izvoljene; a če hočemo verjeti njegovi modri sodbi, katero je storil v prvem trenutku, bilo je odločeno tako od gospoda župnika, in ne da bi dejal, da ga je jezilo to, o kaj še, vesel je bil tega, da je pozabil dišečih jedil in smeječega vina, ter ga je morala družica opominati kaka dva pota, naj

si privoši božjih darov. En trenutek pozneje so jele péti žlice in govorica se je razvnela.

A Sova je s početka malo, prav malo govoril. Več potov se je kar zagledal v svojo ljubeznivo sosedo in ostajal odgovorov na dolgu. Za vse to pa je imel razun prezaljubljenega pogleda, še druge, ne manj imenitne vzroke.

Povedati moramo namreč, da je kosil on danes prvi pot z gospodo in pri gosposki mizi. Sicer ga je častil in visoko čislal okrajni komisar, a tako daleč se ni nikedar spozabil, da bi ga bil povabil na kosilo, kar si je pa Sova tako tolmačil, da ne stori tega zaradi svojih mladih hčera, ker lahko bi bilo mogoče, da bi se vnela kaka ljubezen z njim, in tako mu je odpustil iz srea ta pregrešek. Drugi vzrok je bil, da je čul nekje, da gospoda prav nežno in polagoma uživa jedi; trudil se je torej, da ne prestopi mej etikete, da ne onečasti svojega višega stanu, in da obudi lepo misel o sebi.

Posebno kedar je prišla kaka jed na mizo, kateri niti imena ni vedel, tedaj je bil to za-nj pravi križ božji. Mrzel pot ga je oblil pod novo suknjo in rajši bi imel pred seboj krompir v komašnjah, katerega bi vsaj znal raztelesiti, teh gosposkih reči pa kar ne ume. V tacem položaju je čakal vselej gospoda župnika, kako jedo oni, in potem pravilu se je ravnal tudi on, ne da bi hoteli trditi, da mu je bil enak v tej umetnosti ali da bi ga bil celo prekosil, tega ne. Kajti zopet se je prepričal, da je misel o počasnosti gospode pri jedi napačna, vsaj pri vsem svojem trudu ni kos v tem svojim sosedom. Tudi gledé pijače je opazil čudno navado, katera mu je bila

sicer neznana. V vseh družčinah in na vseh poedinah, kjer se je vdeleževal do zdaj on, vrstila se je le ena kupa od gosta do gosta. Tukaj pa stoji pred vsacim lastna čaša, katero polni vedno najčastnejša oseba, gospod župnik.

To se je dozdevalo Sovi jako neprilčno in mnogo, prav mnogo je bil na škodi zaradi tega. Če se vrsti le ena kupa po omizju, pije namreč lahko vsak, kolikor hoče, nihče ne ve in ne pazi, če se prilega temu pijača bolj kot onemu. A pri gosposki navadi je vže sitnost, če ima človek pogosto žejo; lahko mu je tolmačijo napačno. To bi bilo neprijetno njemu. Vse rajši kot slabo misel o sebi, ki bi mu lahko škodovala tolikanj! Zaradi tega pije Sova malo, prav malo in trdi, da vino se mu dozdeva sicer nepotrebna stvar, da lahko živi brez njega. Pri teh besedah sicer zarudi po polnem obrazu in pod novo suknjo, kajti ves ljubi teden se je veselil župnikovega vina, in to je v resnici prava cekinasta, božja kapljica, škoda jo je puščati; a kaj se hoče? Zdaj mora vže biti tako! —

Ko pijača razveže jezike, vname se živější govorica pri župnikovi mizi.

Družica na strani Sove jame globlje pogledovati svojemu sosedu v oko, da je mora skoraj sramežljivosti pobesiti, njene besede so tudi vedno prijazniši. Celo tako daleč se spozabi, da jej mora pokazati svoj zlati prstan, katerega pomeri na svoj prst ter mu ponagaja, da ga ne dobi več nazaj in da je skovan kakor navlašč za njo.

Sova se sicer neizmerno razveseli teh besed, a tudi prestraši, vse ob enem. Sej dokler še ni zagotovljena njuna zveza in bi se lahko še vse razbilo, dajati zlat, dragocen prstan

to bi bila škoda in preveč; žal mu je skoraj, da ga ni pustil doma pod ključem, sej tiči tako ves ljubi teden ondi, samo ob nedeljah mu žari na roki.

Iz te neprijetne zadrege ga reši debeluhasta kuharica, ki pravi spazivši svetel prstanek pri Karolini: „Gospod Sova, jaz kar ne umem, kako da ste ostali toliko let samec? Lepo službo imate, veseli in prijetni znate biti in marsikatera deklica se ozira gotovo skrivaj za vami, a vi nimate pogleda za take reči. Veste, to je prav brezsrčno od vas; poboljšati se morate.“

Sova kar ostrmi pri teh toliko ljubeznivih besedah in samega veselja razlije skoraj pol kupe vina po novi suknji, kar mu je neizmerno žal in jezi se skrivaj.

„Morda je res, kar pravite; tudi jaz sem vže premišljeval več potov kaj enacega. Ne bilo bi napačno, ko bi se ženil, a veste, prave priložnosti nimam; kmetske ne maram, gosposkih pa ni tod okoli“, povzame posled Sova besedo in se skrivaj milo, prav milo ozre v svojo družico, kakor bi hotel reči: na tebi je zdaj ležече, ali so resnične ali krivične moje besede.

V tem svetem trenutku se srečati dve nogi pod omizjem. Nežnejši, ženski črevelj pritisne možkega — in Sova, srečni Sova bi bil kmalu zavriskal veselja in žalosti, veselja, ker ta stisk Karolinin pomenja toliko, kakor da so napačne njegove besede, da ga ljubi gosposka deklica na njegovi strani, žalosti in bolečine pa, ker mu je bilo potlačeno nesrečno kurje oko, ki ga vže trpinči leta in leta.

„Temu se lahko v okom pride“, pravi zopet kuharica videč njegovo veselje. „Vi se prištevate k gosposkem svetu, premoženje in službo imate, da brez skrbi redite ženo in otroke;

dveri so vam odprte vseh boljših hiš, samo poskusite pa se prepričate, da je resnica, kar govorim.“

Pri teh besedah se srečata kuharčin in župnikov pogled. Mnogo je bilo izraženo v njih, a razumela ga je le kuharica sama in se prepričala, da je zadela prave strune župnikovega srca, da ima varno zaslombo in pripoznanje v njem o svojej važni govorici.

„Res je, kar pravijo kuharica, gospod Sova, vi bi se imeli ženiti, pa samotarite. To ni prav, le pogum, in vse je gotovo“, vzklikne zdaj Karolina, upre še globlje svoj pogled v Sovo, pokaže na zlati prstanek na roci ter mu zašepeče nekaj skrivnostnega na uho.

Sova zarudi, kakor goreč plamen; njegovo oko zablišči; svet se mu zavrti; sam ne ve, kaj se godi krog njega, in v tej nepopisljivi mešanici se spozabi, da poobjame z obema rokama svojo družico in pritisne na svojo novo suknjo, in pod njo na goreče, kipeče srce.

„To je lepo gospod Sova, tako je prav, le pogum“, pravi kuharica in se smeji na vse grlo. Župnik sicer zakrije obraz, kakor da bi ne videl ničesar in se ne pečal za posvetne reči, a med prsti opazuje vendar skoro da vesel srečna zaljubljenca, in lahko, prav lahko mu postaje v prsih. Sej upa, da se iznebi njegova hiša vsaj ene osebe, ki se dobro preskrbi, da se kuharica, njegova vsemogoča gospodinja enkrat pomiri in se stari red in mir polagoma zopet vrne pod njegovo streho.

Ko se poleže nekoliko radostni vihar in se Sova skoraj sramuje svoje nenadne sreče, povzame zopet kuharica:

„Ali ste videli, gospod Sova, da sem imela prav, vsaj tacega gospoda kot ste vi, bi se oklenila vsaka deklica z obema rokama. Vendar zagotovem vas, take ne dobite kmalu kot je gospodična Karolinica. Delavna je, gospodinjiti ume, nemški govori, ta vam ne bode delala sramote, vstvarjena je kakor navlašče za vas.“

Sovi se kar jezik zapleta nepopisljive sreče in kakor zamaknen zre v svojo zagotovljeno nevesto. Posled pritrди še župnik, da on nima nič zoper ta zakon, če je sklenen v pravi ljubezni in v strahu božjem.

To je bila odločilna beseda. Sova plane kvišku, spozabi se, da je v gosposki družini, svojo desnico pomoli v pričo današnje zveze, udari družici in župniku in vsem v roko in pravi: „Danes tri nedelje imamo poroko, ako Bog dá. Kaj ne, Karolinica?“

Srečno nevesto zalije pri tem prizoru smeh. Dobro, da se je jelo vže mračiti in Sova tega ni opazil; ne vemo, ali bi bil vesel tega v tako svečanem trenutku ali ne. —

Noč je bila, ko je korakal Sova proti domu. Glavo polno mislij, sree polno sreče, vsega je bilo v obilju, le njegovemu želodcu je manjkalo še nekaj. Prepričal se je namreč, da ga je ogoljufala njegova nada o kosilu.

Gospoda sicer dobro jé, a za-nj premalo; ko bi se ne bil sramoval, spraznil bi bil pol župnikovega kosila sam. A kaj je hotel? Povrh pa še te posamezne kupe! Koliko smeječega, cekinastega vina bi bil lahko pil, a kako mala ga je! Ko se oženi, bode vse drugače, si misli. Sej bogato, krasno nevesto dobi; lepo brezskrbno življenje se mu smehlja.

Za današnje pičlo kosilo pa se hoče odškodovati še nocoj.

Tako modrujoč zavije Sova v vaško krčmo, kjer bode pil in rezal pečeno, kolikor je bode hotel in nihče mu ne bode gledal med zobe, in še nekaj: na svojo Karolinico bode mislil, zapečatil z vinom svojo nerazvezljivo, gotovo najsrečnejšo ljubezen z njo.

A. Koder.

(Dalje pride.)

Kopriva.

Povest.

IV.

Necega dne je Dora tudi Vrbeta toliko vjezila, da je zgrabil svojo bergljo, ter hitel, kolikor mu je podstavljena noga dopuščala, na Mirovojev vrt. Z Vrbétove klopice pred Škrlinovo hišo videlo se je na Mirovojev vrt. V seneci, zravno potoka, ki je curljal ob domačem vrtu, ležal je Mirovoj, ter prebiral neko učeno knjigo. Na enkrat se vsuje mrzel dež črez knjigo in črez njegovo glavo. Dora je bila, ki jo to storila. Iz potoka je plála z obema

rokama vodo nanj. Sicer je zbrisala s knjige in z njegovega čela kaplje s svojim belim predpasnikom, a Vrbé nij se mogel vzdržati, da je ne bi ozmerjal in celo berglja bi bila pela, ko bi se Mirovoj ne bil v bran postavil.

Še tisti dan, ko je bila ta majhna zgodbica med obema, sta se srečala, Dora in Mirovoj pa molče šla drug mimo drugega.

„Ali me več ne poznaš, Dora?“ zakliče Mirovoj za-njo.

„Menim, da ti nij dosti mar, če te poznam ali ne!“ pravi mu ona ter gre dalje.

Na ovinku proti očetovemu domu pa se obrne ter pogleda za njim, in ko se skrije Mirovoj za ovinek, stopi na sredo ceste, ter se skloni naprej, potem pa se vžaljena nasloni na kol domače ograje.

„Dora, koga čakaš; uže četrt ure te vidim tu sloneti. Koga čakaš?“ ogovori jo oče, ki je prišel po dvorišču doli k ograji pri cesti.

„Nikogar!“ odvrne dekle urno in ošabno privzdigne glavo. „Nikogar ne čakam, ker za-me ne mara nihče!“

„Glej, kako si čudna! Snubači podajejo si kljuko dan na dan, pa kaj počenjaš ti z njimi! Odpravljaj jih od hiše, ne kakor se pošteni ljudje odpravljajo.“

„Kaj ne, kopriva, kopriva!“ kliče Dora in solze se jej od jeze udero po licu. Kopriva! Tudi vi oče ste uže z družimi potegnili.“

„Za božjo voljo, Dora, kaj sem pa rekel? Sej nisem nič dejal“, tolaži jo oče! „Prav nič nisem rekel. Ali boš tudi meni gledala na besede, kaj rečem, kaj ne?“

Jezno zasučé očetu hrbet ter molčé odide na dvorišče. To je bil zopet hud dan pri Mrakovih. Vrata so loputala v zapahe, da se je hiša tresla in apno s stropa padalo. Brez krega in oštevanja nij danes noben posel. Kdor je bil v hlevu ali skednju, nij si upal na dvorišče, dokler se nevihta nij plegla.

Take dni Mrak z Doro nij govoril do družega jutra. A takrat je na vse zgodaj že prišla v njegovo sobico, ter se izjokala:

„Jaz ne morem drugače, oče,

prehudo kri imam. Nikar mi ne za-merite, oče! Kopriva ne more družega ko peči. Sinoči sem jokala in do polnoči nisem očesa zatisnila. Oče, kaj bode z mano? Tega ne prestopim dalje.“

In od očeta je šla na dvorišče pogledovat za delom. Po vseh kotih, po njivah in senožetih iskala je posle, jih hvalila, da jej je besed primanjkovalo, češ, da taci poslov, kakovi so Mrakovi, po vsem svetu ne najdeš, in kateri je včeraj bil lenuh, postopač, ta je danes najpridnejši in iz rokonavsov, tatov in tatic postali so kar črez noč najpošteni ljudje.

V.

Po tem je preteklo več let, kar Mirovoja nij bilo domú.

Neki dan, po poludne je bilo, pride Mirovoj po vasi. Ljudje ga kaj čudno pogledujejo, ker gosposk, mesten človek se redko kdaj izgublja v ta kotič slovenske dežele.

Sicer je v gradu za vasjo nekoliko gospode, je mestna, a imenitne kakor ta grajska se ne meni s kmeti in sploh le malokdaj zapušča peš svoje visoko stanovanje, k večemu, če gre na lov.

Malokdo spozna Mirovoja, skoro nobeden ne in celó Mrak je pozabil svojega nekdanjega soseda. Ko ga ugleda po dvorišču prihajati proti kolibici na vrtu, kder je hlad v gosti senci, gre mu nasproti, ponižno stisne klobuk pod pazduho, ter čaka, da ga gospod ogovori. Mesten človek, to je nenavaden gost v Mrakovi hiši.

„Bežite mi oče Mrak, bežite in pokrijte se! Ali me več ne poznate? Ali ste Mirovoja uže pozabili?“

„Kaj? Gospod Mirovoj, mojega soseda sin?“ vprašuje Mrak z never-

jetnim in zategnenim glasom, ter se počasi pokrije, kakor bi se bal, da bi ga Mirovoj v tem opazoval.

„Dora, Dora!“ kliče Mrak na vse grlo! „Dora! — Kje vendar tičiš, da te moram tako klicati!“ hudi se nad Doro, ko ona priteče vse v enej sapi v kolibico.

„Vina prinesi, pa urno, najbolj-sega! Glej, gospod Mirovoj! Ali ga še kaj poznaš? Sej vem, da bi ga ne spoznala, ko bi ti jaz ne povedal. Le urno zopet priteči!“ —

Kakor po naključju srečata se z očmi. Nekdanja nasprotnika sta se zopet sešla. Dora je čutila, da se jej je pri tem pogledu vlila rudečica po vsem obrazu. Molčé se zasučé ter odteče po dvorišču doli v klet. Bog vedi, kam so jej ušle misli, ker čisto je pozabila, pri kacem delu da je; polič se je naglo napolnil in pipo je še le zasukala, ko je ob poliču in po nje roci vino curkoma teklo. —

„Torej, takó, takó!“ pravi Mrak, ko se vsedeta v kolibi. „Lejte, koliko časa vas uže nij bilo na pregled! Še nekaj let naj bi vas ne videl, in celó pozabil bi vas bil.“

„Pa me saj ne boste vikali?“ pravi Mirovoj.

„Vikali, vikali! Pa kako? Za pol milijona vas nočem tikati. Ne samo vikati vas moram, ampak še vse drugače častiti.“

V prijaznem pogovoru sta se potem pomenjevala o domačih zadevah, o vaških prigodljajih in drugih rečeh.

„Kaj pa je z vojsko?“ vpraša Mrak na enkrat. Ali se bodo udarili, kali? Prus pravijo neki sila rogovili. Pa nad Laha se bodo spravili? Kaj ne, Turka tudi hočejo v kozji rog ugnati? In Rusu neki tudi že na prste

stopajo? Ali bo to boj, kadar si skočijo v lase! Ubogi fantje, ki bodo morali v vojsko. Pa vojska, menim, mora biti na vsak način. To se uže vse predolgo kuha in vazi. Moj oče so mi vedno pravili, da tisto, kar so Francozje v naših deželah počenjali, še senca nij proti temu, kar še čaka nas.“

Mej tem si je Dora dajala obilo opravil. Vsak trenutek je prišla očeta poprašat, kako naj stori to in ono, naposled jej nevoljen reče: „Ne vem, da si danes taka, kakor bi te moral še le učiti, kako in v katero roko se žlica prime. Kako si pa drugekrati storila? Le danes tako stori; če je bilo drugekrati prav, zakaj bi danes ne bilo? Če pa si ne veš pomagati, hiša se ne bo podrla. Lehko odlošiš delo na jutre.“

Kmalu je Dora bila tretja v družbi, in kakor se je videlo, vsa srečna v bližini nekdanj trpinčenega Mirovoja. Baš ta spomin jo je menda mučil, da nij bila preveč zgovorna, in da jej nij dolgo časa na klopici mirú dalo, da je zopet vstala in jela pod bližnjo jablano jabelka v predpasnik pobirati, koja je veter sinoči bil na tla stresel.

A stari Mrak je nadaljeval pogovor. „Tedaj povem vam naj, kaj pri nas počenjamo, in to najpreje, kaj mladi svet dela, odkar vas nij bilo tu. Veste, kaj mu je prišlo na misel? — Ples, in nič ko ples. Odslej plešejo pri županu vsako nedeljo, naj je vreme lepo ali grdo, tako da se streha trese nad skednjem. Cela vas je včasih na županovem skednju. Sej pravim, svet od dne do dne bolj nori. Ko sem bil jaz še mlad, plesali so samó na ženitvinah in o cerkvenih shodih; sedaj bi pa kmalu vsak otroček v srajci že šel na plesišče!“

„Kaj pa Dora pravi k temu?“
vpraša zvedavo Mirovoj.

„Toliko Vam povem, gospod Mirovoj, taka je za ples, kakor jaz; enkrat ali dvakrat je šla tja, pa samo pogledat; zasukala se nij ne enkrat.“

„Odkar sem jo zadnjič videl, vzrastla je precej.“

„Da, sej pravim, raste kot rž, kadar se k cvetu pripravlja.“

„Pogledati pa se vsaj splača. Hvala, oče Mrak, da ste mi povedali zastran plesa. Koj prihodnjo nedeljo grem i jaz tja pogledat, če najdem kaj svojih nekdanjih tovarišev.“

Ne dolgo potem se je storil mrak in Mirovoj se je poslovil od Mrakovih.

Ivan z Vrha.

(Dalje pride.)

Daktilus.

III.

Orli, sokoli in kar je velikih ptic na Parnasu
Dvigajo v zrak se pod modro nebó in gledajo solncu
Bistro v oči ter sive oblake prodirajo, strelam
Drzno se bližajoč, katere Jupiter s krepko
Siplje rokó na rod človeški, na seme gigántsko,
Ktero kopiči goré in skalami ruši Olimp mu,
Bedasto! ker si pod njim le grob svoj koplje na glávo.
Druge pa ptice molčé poslušajo groma odméve
In s pogledi plahimi zrò v oblake nebésne,
Kjer se Jupitra sel v mogočnih vije okrogih,
Vrate krčé plašno in migajo z repi molitve,
Da bi živót jim štédil in rep ptič Jupitra črni;
(Kajti je Dárwin učeni na tanko in gladko dokazal,
Vsaka da ptica bojí se za rep in za lastno pečenko).
Ko pa nebó se zvedrí in solnce pokaže obráz svoj,
In se gozdnáti Parnás dežévné rose otrese:
Glej! le-tám dva čuka na suhej vrbi čépita,
Čúkasta pesnika dva: Dobrávčin¹⁾ in pa Val-Buren²⁾,
Kojima mrak je bil dan in tmina solnce vabilno,
Zdaj pa je solnce ju žar oslepíl in k vrbi prilépil,
Da ne vidita reveža! trum krilálih tovaršev,
Ki se kot besni zaganjajo v nju, čupáje ju s kljuni,
„V kazen za tó, ker sta mrak in varni brlóg zapustíla!“ —
Kdo pa si, daktilus, ti? in kje je ta kljunček ti vzrastel? —
Droben le stržek sem jaz, ptič kar je domačih najmanjša;
Bolj pri tleh je moj dom; črvički izbrana mi hrana,
S kojo sebe živím in drobno svojo družino;
Vsemu lepemu vdan, prijatelj čednim manéram;
Po grmíčkih svoj gospodár; protivnik oholím;
Niti zaviden orlom perút, ne zavidan od čukov.

Milan.

¹⁾ „Pesmi na Tujem.“ V Ljubljani 1876.

²⁾ „Pesmi.“ Na Dunaji 1876.

Popis slovenske zemlje.

5.

Glavna pogorjana slovenske zemlji so sledeča.

Ako z zapadom, kjer je slovensko zemljišče najviše, začnemo, tedaj je najprveje in tudi eno izmed najviših Čaninsko pogorje, stoječe med beneško Belo, med Sočo in Zilo. Čaninskega pogorja najviši vrh je Višnja Gora, 8448' visoka, torej v vrsti najviših slovenskih gor tretja (Triglav-Mangart-Višja Gora). To pogorje šteje več visoko v nebo molečih vrhov: Veliki vrh, Čanin, Golovec, Matajúr. Ono dela tudi predstražo visokim Karnskim planinam, ktere samo malo prostora slovenskega zasedajo in se med Koroškim, Tirolskim in Italijanskim protezajo ter kot nekakov impozanten zid strmo v beneško ravnino padajo. Jako krasen in veličasten je imenovanih pogorij vid z jadranskega morja, pa tudi z železnice med Trstom in Gorico.

Ako slov. gorovja z zapadne k iztočnej strani dalje pregledujemo, zagledamo dolge, visin in vrhov obilne Karavanke, ktere delajo jako visoko in na obe strani strmo pregrajo med Koroškim in Kranjskim in potem med Kranjskim in Štajerskim. Glavni vrhovi Karavank so Stol, Ljubélj, Košuta, Storžič, Grintovec (najviši te skupine), Kočna, Kamniške planine, Rinka, Ostrica.

Karavanke so na slovenskem zemljišču nekakov poprečni planinski hrbet, ki loči ves slovenski svet na dvoje, na severni (Koroško in Štajersko) in na južni (Kranjsko in Primorje). Lega tega pogorja, poprek od zapada k iztoku, nij malo zakrivila ono politično in historično ločitev istega slovenskega

naroda, naselivšega se po njegovih stranéh, govorečega sicer isti jezik, imajočega iste nabožne nazore, iste šege, iste dobre in slabe lastnosti. Samó mogočni duh časa, zvunanje okolnosti kakor tudi notranje, duševno prerojenje, mogle bodoprekoračiti strme pregraje Karavank in zediniti brate iste matere. Srca vroče bijoča pravej ljubezni ne mogo stavljati mejnikov.

Vendar pak so iste one visoke gore našej narodnosti bile ter še sedaj bivajo v neko obrambo in zavetje. „Na gorah vlada svoboda!“ trdijo pesniki in govorniki. Karavanke kličejo nemškim Korošcem mogočni „Stoj!“ Tudi same na sebi so gore nekake prirodne trdnjave narodnosti. Le v njih je bilo našemu od vseh stranij stisnemu narodu mogoče ohraniti se narodno. V madjarskih krajinah in ravninah vidimo giniti naš narodni živelj, tu v gorah pa si je Slovenec znal ohranjevati domači jezik in kolikor toliko svobodnosti. Lep primer, kako so gore narodom, posebno slovanskim prirodne braniteljice, vidimo v Dalmaciji, Hercegovini, Črnej gori in v Balkanu. Enakemu pridu so goré tudi nam Slovincem: one so nam narodne čuvajke. —

Iz Solčavskih planin, iztočnega odrastleka Karavank, izhaja dvoje gorovje: eno proti severoiztoku, drugo proti jugoiztoku, oboje ločeno po reki Savinji. —

Prvo teh gorovij, brez vkupnega imena, dela štajersko-koroško mejo tja do rekice Meže (Meža = Meja); drugo loči Kranjsko in Štajersko do Save in do Savinjinenga vtoka v njo (pod Zidanim mostom). Te dve gorovji ste v mnogem oziru pravi dve zakladnici

prirodnega blaga, posebno premoga in lesa.

Bližnje temu pogorju, takó rekoč zadnji zalét Planin proti iztoku, je štajersko Póhorje (najviši njega vrh uže omenjena Velika kapa, nad Slov. Gradcem). Pohorje raztezuje se v prikrivljenej črti od zapada k iztoku od reke Meže za Dravo do vrh Bentnáve (knezoškofijskega grada pri Mariboru), svojih deset milj na dolgo. Pohorje ima nepretrgan širok hrbet, obraščen z lepimi gozdi in móčen od mnogih rekic in potokov.

Kot severni odrastek Karavank ima se smatrati ona gorska skupina na Koroškem, v kojoj stojita Peča in Sv. Urša, dve daleko po Štajerskem in Koroškem vidni gori.

Vzpored s Pohorjem, na severnej njega strani, vleče se Radljičko gorovje, gorata meja med nemškim in slovenskim Štajerjem z vrhom Sv. Ožbalta in Žalca (kteri je iz Maribora preko Kamnice viden).

Med Savinjo, Savo, Sotlo in Dravo razteguje se precej visok gorati svet, kterega glavni vrhovi so Bahor, Boč, Rogačka gora in Macelj.

Med Dravo in Muro pak se vrstijo prijazni griči „Slovenskih goric“, tako rekoč vznožje severno dravskih Planin.

Takó smo v kratkem pregledali zapadne, srednje, severne in vztočne rasohe Planin. Pogledimo si sedaj še južne!

Triglavovo pogorje, središče slovenskih Planin, smo uže omenili. Iz njega se proti jugu vije do kvarnerskega in tržaškega zaliva po glavnej sestavi pogorje tako imenovanih južn o-apnenskih ali juljskih Planin.

Južni, primorski del teh Planin je visoka planota, Kras imenovana, iz ktere kot najviši vrhovi molíjo na Notranjskem Nanos, na iztoku Snežnik in na jugoiztoku Učka gora.

Kras je gola, apnenska, raztrgana visoka planota, polna jam in ponikev, iz katerih se vode prikazujejo in zopet v zemljo poskrivajo. Vsled ogoljenja od drevja je Kras obiskovan od silnih severnih pasatov (burje). Zato je treba vsaki kos rodne zemlje, da ga veter ne odnese, dobro zagrajati, kar se navadno s kamenjem godi. V novejših časih se je vlada poprijela pogozdovanja Krasa, ktero tekom stoletij utegne njegovo goloto znatno zmanjšati in mu več dobrot rodnega in pogozdjenega zemljišča pribaviti. Uže sedaj je vse ono, kar tam prestopi neugodnosti golega terišča in silovitosti vremenskih sprememb, krepko, zdravo in korenjaško, tako rastlina in žival, kakor tudi človek, vrli slovenski Kraševce. Silna borba s prirodo daje človeku samemu več samozaupnosti, energičnosti in značajnosti nego sicer in baš s temi lastnostmi se pred vsemi drugimi Slovenci kraški prebivatelj, Notranjec in tržaški okoličan najbolj odlikujeta.

(Dalje pride.)

Wallenstein.

Wallenstein, ali kakor se njegovo ime prav za prav glasi, Waldstein, je bil iz rodu českih gospodov, ter se narodil l. 1583 v Pragi. Že v mla-

dosti je kazal njegov živahni in nemirni duh nekakšno neukrotljivo divjost. Njegovi roditelji so bili luteranske vere; ker pa so rano umrli, od-

pravil ga je njegov strije v jezuitski zavod v Olomuc, ker je W. prestopil h katoliškeji veri. Potem je prepotoval večidel Evrope, Angleško, Francosko, Španjsko, Hollandijo in Italijo. V Italiji je imel mnogo prilik, nabrati si zakladov znanja in izkustev. Da se pa popolnoma izобрази, učil se je nekaj časa v Padovi, ter se posebno rad z zvezdarstvom bavil, kakor mnogo drugih njegovih tovarišev.

Ko se je W. vrnil v domovino, bojeval se je večkrat s Turkom in to tako hrabro, da je dobil odlikovanja. Pozneje se je oženil z neko bogato udovo, ki mu je po svoji smrti veliko premoženje zapustila. In ko so se začeli na Českem nemiri, kot predigra strašne tridesetletne vojne, pristopil je Wallenstein odločno k cesarskeji stranki, ter se v bitki na Belej gori (8. nov. l. 1620), v kateri je narodna Česka podlegla, posebno izkazal. Za njegove zasluge nadaril ga je cesar Ferdinand z graščino Friedland na Českem, ter mu pozneje celó vojvodsko čast podelil.

Cesar Ferdinand (1619—1637) je bil takrat v velikih stiskah, ali Wallenstein mu obeča, da hoče na svoje stroške vojsko v boj odpeljati, ako mu da vrhovno poveljništvo in nekoliko osvojenih krajin. Cesar je pritrdil predlogu drznega srečelovca. Cesar je zahteval 20.000 mož, ali Wallenstein s tem nij bil zadovoljen nego je trdil: „Moja vojska mora od kontribucije (plena) živeti; 20.000 mož ne morem na tak način preživiti, ali s 50.000 vojniki to lahko storim.“

Zdaj začne nabirati vojsko po Českem, Frankovskem in Švabskem. Njegovo vsem vojakom dobro znano ime vabilo je srečelovce iz vseh krajev svetá pod njegove zastave. Možje naj-

viših stanov in rodbin so se mu ponujali. Ker je znal ljudi dobro pre-sojati, ter najboljše izmed njih za čast-nike izbirati, pa tudi strogo z vsakim postopati, dala se je ta da-si iz naj-različnejših ljudij nabrana množica vendar le pokoravati. Wallenstein je malo govoril ali to krepko; zapoved-nike je vselej po zaslugah pohvalje-val; za potrebe vseh in vsakega skr-bel je z vso točnostjo; ali zato je tudi zahteval srčnost in pokornost. Malo-dušnost in plašnost je kaznoval s smrtjo, in pri najmanjšej nepokorno-sti slišala se je njegova strašna be-seda, ki je veljala za vojaško obsodbo: „Obesite to živino!“ Že sam njegov pogled je imel nekaj mračnega in groznega; enaka pa je bila tudi vsa njegova obleka. Hlače in plašč je imel iz škrlata, jezdni plašč iz losove kože, ovratnik ali kolir je nosil po španjol-skeji šegi, naguban; s klobuka pa mu je frfralo veliko rudeče pero. Lasi je imel črne in kratke, obraz skrivno-sten in sumen; mož nij trpel, da bi ga kdo ostro pogledal. Tudi najhra-brejše vojake je popal strah, ko je ta visoka in mršava podoba črez tabor korakala. —

S to nabrano vojsko se je Wallen-stein vzdignil na dolnje Saksonsko nad svojega sovražnika Mansfelda, vojvodo protestantov. Ta neugnani vojskovodja je nameraval skoz Branibor in Šlezijo udariti na Česko; ali pri Dessauskem mostu, kjer ga je Wallenstein počakal, bil je od tega popolnoma potolčen, ter je izgubil vse topovstvo in 7000 mož (l. 1626). Vendar zato nij zdvojil; kmalu se mu je posrečilo skoz Šlezijo na Ogersko pobegniti. Od tod je Mans-feld hotel skoz Benetke na Angleško preiti, da si tam zopet potrebnega denarja nabere; ali nij prišel daleč na

svojem potovanju. V Bosniji je njegov sicer močen život onemogel vsled prevelikih naporov, in huda mrzlica ga je pobrala v 46. letu življenja. Ko je čutil, da se mu smrt približuje, dal se je v svoj vojaški plašč zaviti, prijel za meč ter pričakoval stoječ, od dveh častnikov podprt, svojo zadnjo uro (l. 1626). Tako ga je zapustil ratoborni duh stoprv z zadnjim izdihom. Takó je končal junaški grof Mansfeld.

Ravno tistega leta se je vzdignil tudi Tilly proti Kristijanu danskemu. Kralj je bitki izbegaval in se vrnil, ali Tilly ga je došel ter prisilil na bitko pri Lutteru na Barenbergu, kjer je bil danski kralj popolnoma potolčen. Zdaj udari na-nj pa še Wallenstein v njegovej lastnej zemlji. On osvoji Holstein ter prodere skoz Šlezvik do severne Danske. Kristijan je moral pobegniti na otoke. Wallenstein se je močno razsrdil, ker nij imel ladij, da bi se na njih črez morje na otoke prepeljal. Pripoveduje se, da je zapovedal od jeze z gorečimi krogliami v morje streljati.

Tako so bile carske čete tudi v tej borbi zmagonosne. Tillyjeve čete so gospodarile v severno zapadnej Nemčiji; Wallensteinove pa so pregnale meklenburške vojvode iz njih državice, ker so Dancem pomagali, in cesar sam jih je izobčil. Njihove dežele je W. dobil začasno kot zastavo za pridobite zasluge, kasneje pa mu je cesar podelil Meklenburg kot fevd. Tudi Pomoransko, kjer je vladal stari vojvoda Bogislav XIV., poplavile so čete Wallensteinove. Ko se je vsemogočnemu Friedlandcu klanjalo in ga je cesar tudi za admirala v baltiskem morju imenoval, našlo se je eno edino mesto, ki se mu je zoperstavljalo in to mesto je bilo Stralsund.

Stralsund, mogočno glavno mesto, je bilo že po svojej legi na morju, pa tudi po jakih nasipih in zidovjih krepka trdnjava. Mesto se je zanašalo na svojo moč, ter nij hotelo niti posadke sprejeti niti odškodnine plačati. Zdaj zapove Wallenstein, da se mora mesto siloma vzeti (l. 1628). Mesto se obkoli, vendar so prišle mestjanom na pomoč danske in švedske čete. Mesto pošlje poslanca k Wallensteinu v Prago, kjer se je takrat nahajal. Ali Wallenstein ga osorno sprejme ter pri odhodu reče: „Ako se vaše mesto ne poda, zatrló se bode popolnoma, pa če tudi sto tisoč mož in jaz sam pri obleganju glavo izgubim.“ Kmalu po tem se poda sam proti Stralsundu, kajti prisegel je, da mora mesto osvojiti, pa če je tudi z verigami na nebo prikovano. Ali niti večkrat ponavljani napadi, pri kterih je Wallenstein mnogo ljudij izgubil, niti strašno streljanje na mesto, (včasi je bilo vrženih na dan do 1500 krogelj v mesto), nij moglo mestjane prestrašiti, nego je posadka celo Wallensteinove čete napadala ter lahko novih danskih in švedskih čet na pomoč dobivala. Wallenstein se je prevaril. V desetih tednih je izgubil pri obsedanju 10.000 mož ter je na zadnje brez vsacega vspeha vrnil se v svoje zemlje. Stralsund je obvaroval svojo čast in slavo.

Kmalu potem se je z danskim kraljem sklenil dovoljen mir v Lubeku (l. 1629). Kristijan je dobil vse svoje zemlje brez vojskinih stroškov, ali moral je obljubiti, da ne bode nobenkrat več proti cesarju vojskoval.

Cesar je dosegel, kar je želel. V svojej državi je hotel urediti odnošaje med katoličani in protestanti. Ali to je bilo težko delo. Kar si je protestant dozdej prisvojil, nij hotel

več povrniti katoličanu, čeravno bi po postavi bil moral. Vojska je bila tedaj poklicana, da to izvede, ali cesar se je v tem prevaril, kajti vojska je zlorabila svojo moč. Vsaki dan so dohajale tožbe o zatiranju in strašnih grozotah, koje so počenjale Wallensteinove čete. Od vseh strani so letele tožbe na cesarski dvor o samovolji vojskovodje Wallensteina. Povsod je razpisoval davke; njegovi častniki so živeli v sijajnosti in izobilju, kmetje pa v največem siromaštvu in bedi. Kar niso mogli porabiti, to so obestno spridjali. Mnogo ljudij je pomrlo lakote, drugi pa so životarili in hranili se želodom in koreninicami. Ko je cesar Ferdinand II. l. 1630 v Reznu zbor sklical, tožili so mu protestantje in katoličani ter pripovedovali mu obširno o vseh težavah in stiskah, ki so jih njihove zemlje od Wallensteinovih čet pretrpeti morale. Najodvažneje se je ponašal Maksimilijan bavarski ter cesarja silil, da bi Wallensteina odstranil. Cesar je bil na zadnje prisiljen, da izpolni te prošnje, kar je sicer nerad storil, ali hotel je na ta način dobiti nemške kneze na svojo stran, da mu izberejo sina za naslednika.

Dva prijatelja Wallenstein-ova imela sta mu ta zaključek prijaviti.

Ali on je že vse to vedel, kar se je v državnem zboru dogodilo. Sprejel ju je ipak prijazno in prav sijajno podvoral. Ravno sta mu hotela svoj nalog izročiti, kar potegne on iz miznice nekakšne papire, ter jima reče: „V teh papirjih se bere izbornega kneza bavarskega in cesarjeva osoda. Iz njih moreta sama prevideti, da jaz za vajin nalog vem. Te zvezde kažejo, da duh izbornega kneza bavarskega nadvladuje duh cesarjev. Žal mi je, da se nij Njegovo veličanstvo za me bolj potegnilo, ali jaz hočem biti pokoren.“

Iz teh vrstic se vidi, da je bil Wallenstein, kakor tudi vsi drugi njegovi vrstniki, prav praznoveren. Vsako stvar dajal si je po zvezdarju raztolmačiti, ter je čvrsto veroval, da imajo zvezde upliv na osodo človeško. Včasih je opazoval s svojim zvezdarjem zvezde po cele noči, ter si tolmačil svojo bodočnost. Ali baš to ga je prevarilo. Ker je moral tedaj po nalogu cesarja Ferdinanda svojo vojsko razpustiti, dovršil je svoje delovanje ter se podal na svoja imetja v Českej s čvrsto nado, da bode prišla gotovo še enkrat stiska, ko ga bode cesar potreboval: kajti tako je čital v svojih zvezdah.

IV. Steklasa.

(Dalje pride.)

Človeški jezik in njega razvitek.

(Dalje.)

Prvotni, le bolj stvarni, telesni nagledi so se nagibali k duševnim, in ti so prevzeli na zadnje celó duševno delavnost. Temu razvoju človeškega duha je celo sličen jezik človeški v zgodovini, zlasti jezik, ki ga govori veliko indogermansko pléme.

S človekom vred se je tedaj razvijal jezik njegov. Jezik je spremljal človeka od začetka njegovega spoznavanja do najviše stopinje duševne omike, kajti on je bil in ostane vedno zvučni izraz njegovega mišljenja. Kakor je bilo celo dejanje in nehanje člo-

veško v pravéku celó prosto in enolično, le na malo število stvarnih nagledov omejeno, ravno tako je tudi jezik bil primerno še rôd, v svojih izrazih pomankljiv in le za malobrojna poznamenovanja zvananjih stvarij sposoben. Čem veči pak postaja krog duševnih spoznavanij, tem obilnejši se stvarjajo izrazi, ki stvarjem vzajemna nanašenja predočujejo. Tako se tedaj razvija jezik človeški skupno in vedno v najoži zvezi z razvitkóm duševnih močij. Zgodovina človeškega življenja in njegove omike je ob enem tudi zgodovina človeškega jezika. In na ta način nam je lahko umévno, da, kako se indogermanski narodi ponasajo pred vsemi drugimi po svojih duševnih močeh in znotranjej svojeji izobraženosti, da isto tako tudi jezik indogermanski nadkriljuje in preseza ostala nam drugojezična plemena. —

Življenje človeškega jezika, to je razvoj in zgodovina njegova, se deli v dve dobi. Prva doba je predzgodovinska, druga zgodovinska. Prva nima nobenih literarnih dokazov in ostalin, druga pa se lahko na podlagi njenih nam rešenih lit. proizvodov natanko in dosledno opazuje, kako da se je razvijala. Prehod prve dobe v drugo se je polagoma vršil. To nam do trda potrjuje razvitek zdaj živečih in nam znanih jezikov. Koliko časa pa je jezik človeški potreboval za svoj razvitek do te stopinje, ki se nam uže predočuje v prvih nam znanih literarnih dokazih — tega določevati si še jezikoznanstvo nikakor ne more, in tudi ne upa. Da je pa prezgodovinska jezikova doba jako dolgotrajna bila, to se lahko trdi ali se celó mora trditi, ako se le opazuje čudno počasni razvitek in zategljiva rást zdanjih jezikov.

O prvotnem stanju in prvem začetnem razvitku indogermanskega jezika nas jezikovne ostaline, bodisi da so še tako stare, nikakor ne podučujejo. Najstarejši in v jezikovni zgodovini prvi nam znani jezik je indijski ali sanskritski. Posebno z veliko starostjo se ponasajo „religiozne himne“, ki so pisane v „vedijskem“ razrečju. Koliko starost pa te pesni uživajo, nij mogoče natanko določiti na strogo znanstveno-kritičnej podlagi. Jezikoznanstvo jih dozdevno dandanes stavi dve tisoči let pred Kr. rojstvo. Okoli štiritisóčetni duh nam veje tedaj iz njih in nam kaže tedanjo duševno razmerje in znotranje nagledé. Oblikovje tega jezika hrani čudno star značaj v sebi. Skladje, sklanja in sprega, — vse je dovršeno in harmonično združeno. Ali sestava je šče jako pregledna, in nam tedaj podaja prvo in najvažnejše sredstvo, po katerem se morejo drugih indogermanskih jezikov oblike razreševati in določevati. Zarad tega je ravno indijski jezik podlaga vsemu jezikoznanstvu.

Ali to prvo jezikovo poročilo nam šče nikakor ne kaže, kako si moramo misliti prvotno stanje človeškega jezika. Tukaj si moramo z drugimi, in to je z neindogermanskimi jeziki pomagati; in sicer je to mogoče, ako si nje po njihovi sestavi in žitju sploh ogledamo. Nahajajo se namreč jeziki, ki so celó, ali skoraj popolnoma pri svojem začetnem razvitku zaostali. Šče dandanes, ko je njim uže tisočletno življenje poteklo, se nam kažejo oblike, ki so le mogle eukrat prvotne biti, in koje se le morejo s prvim početkom človeškega jezika strinjati.

Ali one, svojo prvotnost šče hranjajoče, živé dandanes nepremenjene. To so tako zvani enozložni (isolierend)

in pilepivni (agglutinirend) jeziki. Glavni teh „analitičnih“ jezikov je kitajski jezik. Njemu pomankuje vse pregibne (flektirend) sestave. Vzemno nanašanje pojmov se v govoru izraža s tém, da se koren h korénu pristavlja, in sicer enozložen k enozložnemu. Te enozložne besede pa niso, kakor n. pr. angleške enozložnice, le skrajšan in oskubljen ostanek iz časov, ko je jezik živel v popolnem svojem oblikovju, temveč one so le pravi prvotni, nerazviti koreni jezikovni, ki so le samo zaostali na prvi stopinji svojega razvitka. Nobeni veljavni uzroki nas ne silijo dvomiti o tem, da se ti šče živeči koreni kitajskega jezika dajo primerjati korenkam indogermanskih jezikov, in da je enkrat tudi naš indogermanski jezik bil

na tej stopinji brez vseh obrazil, osebil, sklonil in pritiklin, izražajoč le splošno glavne pojeme zunanjih stvari brez vsacega notranjega nanašanja.

Kitajska beseda je sposobna zdaj služevati za ta, zdaj za drugi govorni razpol, brez vse ločitve besednih plemen. Ta jezik stoji na najnižji stopinji svojega razvitka in nam kaže največo revščino v sredstvih, s kterimi se more izraževati duševno nanašanje v pogovoru zvezanih stvari. In vsemu temu popolnoma odgovarjajoča, in v v čudno ozki zvezi z jezikovnimi močmi je Kitajcev duševna omika; kar nam zopet potrjuje to misel, da je jezikovni razvoj v ozkej zvezi z ljudsko prosveto. —

J. Š.

(Dalje pride.)

Primož Trubar.

(Dalje.)

Kakor za silnim viharjem, ki brez usmiljenja dela prirode in človeških rod uniči, ne ostane drugo nego puščoba in groza razvalin, znaki življenja pak za dolgo časa, v časih celó za vselej prenehajo, takó se je književnosti in duševnej prosveti Slovencev jelo od slej goditi. Z prognanstvom slovenske liturgije, z iztiranjem domačih svečnikov in izpodrutjem slov. knjig, kar se je vse za Metodovo smrtjo zgodilo, prenehala je narodna pismenost in vsako duševno življenje narodno z njim, kajti nij se nikdo domačih našel, ki bi to življenje bil zopet vzbudil in nétil.

Z Rastislavom in Metodom je on-daj tudi velika narodna misel bila v

grob déta. Celó znanje narodnega slovenskega pisanja se je pogubilo; kajti bilo nij niti družbe niti zavoda, kolikor manj še posameznikov, ki bi slovensko pismo bili hranili, a kdor je bil, ki bi sploh pisati in čitati bil umel, ta je oboje znal k večemu in jedino v tujščini, posebno v latinskem pismu in jeziku.

To brezupno stanje duševnega mrtvila in kulturnega mraka pa je — žali Bog! — trajalo skoro celih sedem vekov (od l. 885—1550). Iz te predolge dobe ohranilo se nam je samó dvoje kratkih literarnih spomenikov. *) Ti so: frizinški spome-

*) Upati pak je, da še nekoliko spomenikov vsaj s časom na svetlo pride.

niki (Monumenta frisingensia), trije bolj kratki spisi verskega vsebinja iz 10. veka in neka kratka izpovedna molitvica iz 15. veka, oboji ostanki spisani, kakor drugače nij skoro pričakovati, v latinici, prvinski poskusi brez vse pravilnosti in brez vsakega pravopisnega načela.

Vendar pak nij bilo usojeno, da to literarno mrtvilo, ta duševna tmina traje za vso potomnost; ona dobrotljiva roka, koja vodi zgodbe narodov in posameznikov, poslala je v sredini 16. veka vzbuditelja narodnemu duhu slovenskemu, ki je imel k novemu

življenju vstati. Ta buditelj je bil Primož Truber. Po njem rešena je moč književne delavnosti, koja se je ukljubu najneugodnejšim okolnostim in najgorkejšim borbam od ondan do današnjega dne ne samo ohranila nego tudi čem dalje bolj okrepčevala, današnji dan do tolike jakosti dorasla, da uže lepo bodočnost obeta.

V naslednjem bodi torej o Primožu Truberju, kot početniku novoslovenske pismenosti govorjeno!

Iz spisov M. Valenčaka.

(Dalje pride.)

Jazvec.¹⁾

Jezikoslovska črtica

Jazvec spada v kunje pleme. Živali tega plemena so kratkih nog in vitkega zleknenega telesa. Akoravno niso baš velike. vendar so krvoločne. Jazvec stanuje v luknjah pod zemljo, in po noči zalezava manjše živali, zraven pa tudi pobira sadje in korenine. Dolg je dva črevlja, siv s črno progo prek bele glave od uha čez oko; sicer je v svojem truplu podoben medvedu, in tudi v tem, da zimo prespava.

Pri Latinih se veli: *taxo* ali *taxis*, pri Nemcih: *Dachs*. Ker se ime: *taxus* pri klasičnih latinskih pisateljih ne najde, temveč le pri poznejših, se obče trdi, da je lat. *taxus* it. *tasso* sprejeto iz nemščine.

Grimm (Gram. 2, 40.) izvaja ime *Dachs* iz sredonemšk. *dehsen*, vertere, circumagere, drehen. *Dachs* bi torej označevalo toliko kot: *Drehes*, ker si svojo prebivališče v zemlji izkopa, v zemlji zvrta.

Analogično poznamenovanje nahajamo v grščini: *Τρόχος*, jazbec, (Arist. de gen. arnim. 3, 6.). *Τρόχος* pa tudi označuje: kolo, lončarski kotač, *Töpferscheibe*, torej zopet nazor vrtenja.

Pri Pliniju se najde ime: *meles*; in ker Serenus Sammonicus hvali salo, mast, te živali:

„nec spernendus adeps, dederit quem
bestia melles“,

ter se pod: „*meles*“ ima razumeti jazbec. *Meles* pa je lahko se izobrazilo iz: *medles*, ter bi utegnila sansk. *mēdas*, *adeps*, *mēdan*, die Mastung, prikladna biti za razlago imena *meles*, in bi označevalo mastno žival, ali žival, koje mast je koristna.

Na: *mādana*, Mastung, opominja slov. *med* v istem pomenu: *med* za podrejo svinj, v latinščini menda: *medulla*.

¹⁾ = jazbec.

Anglež jazveca imenuje: badger, Kornhändler, Francoz: blaireau, to je bladarius, kar isto označuje; Italjan grajo iz agrarius. Ta po- znamenovanja so eufemistična, ker ta žival rada tudi žitu, posebno koruzi škoduje.

Škandinavci mu pravijo: grevine, der Gräber. V novokeltskih narečjih, kakor se v karnščini veli: broch, to je siva žival. Jeli je rusk. ime za jazbeca: barsuk, polsk. borsuk, persinsko ali turško, ne vem¹⁾. Tudi Madžari imenujejo jazbeca: borz.

V jeziku starih Prusov se veli: obszrus, Lotyšanov: āpsis; kaj te imeni izražate, ne vém.

V staroslov. nahajamo: jazvace, srb. jazavac, slov. jazvec in jazbec.

Thema je azva, foramen. forea, glasnik: j je predstopil, kakor v be-

sedah: ila in jila¹⁾. Jazvec je torej žival, ki v jazvah rada stanuje.

V ruskih narečjih se je šče ohra- nil verbum: azêt, zevat, gähnen, klaffen, zato se staroslov. tudi: azva, jazva, vulnus in incisio, rana, die klaffende.

Ta korenika se nahaja tudi v keltščini, samo s prvotnim g. V. S. Caprasius piše o imenu mesta: Agenum (sedaj: Agen v Guyenni): „no- men urbis a hiatus speluncae (glej Adelung, Mithrid. II, 42.)

V kymriščini pa šče najdem: ag, agen, cleft (Kluft) hiatus, spelunca.

V poniklanski župnikovini imamo kraj: Aze, res je poln zipetov (Klūfte), in bližnji kraj poln jam se veli: Rupe, iz rupa, Loch, Mulde, in tekoj za Rupami je: Slom, kder je zemlja tudi polna slomov, pod Azami pa je: Sedovo, kder se zemlja rada useda in plaze napravlja. Dav. Trstenjak.

Razgovori.

I.

Z božjo pomočjo hočem razgo- vore nadaljevati. Posvečujem je vam, blagi čitatelj! Razgovarjala se bodeva, kar nama pride slučajno na pamet, najraje pak o literaturi in umetnosti. In pri tem nama gotovo ne zmanjka gradiva, preje bi rekel, časa in vedno prave volje.

Za današnji razgovor izbral sem si predmet, ki zdaj Slovence najbolj živo zanima: našo Matico. Ali ne pričakujete od mene kakih posebnih na- svetov ali pa menda kakih pikantnih kritik. Nič vsega tega. Predmet je prevažen, da bi se o njem burke

brile. Izmed družtev, koja smo v ne- davnej preteklosti osnovali, stoji Ma- tica še vedno in to dobro po konci, in to dan današnji nij mala zasluga več. Čas torej za burke nij vstvar- jen; tudi predpust so včeraj pokopali.

Stvari, o kojih se bodeva razgo- varjala, vzemite barem kot „pia desi- deria“, pobožne želje, in če vam te ne ugodé, ugovorite jim s svojo svo- bodno besedo. Svobodna, pa čedna beseda, taka velja, in za takega raz- govornika jemljite vi mene, a jaz vas! Torej sreča junaška! —

Reči se sme, da jasnost cilja je poroštvo dobrega uspeha. Hrvatska

¹⁾ Po Dalju je rus. beseda barsúk = jazvec „tatarska“ Ured.

¹⁾ tudi agnje in jagnje.

Matica je po dolgem kolebanju prišla k določnosti cilja in uspeh jo je začel spremljevati. Za višo našo literaturo, znanstveno ali recimo akademično skrbi uže „akademija znanostij“ — tako so hrvatski Matičarji razsôjali —, za nižo, prostonarodno pak „društvo sv. Jerolima“. Tako tedaj hr. Matici ne ostaje drugi nego edini srednji pôt: pôt popularne znanosti in finejše beletristike. Tem potem je torej novi odbor (koji šteje prve pisatelje lepoznanške in estetične literature za ude, kakor n. p. A. Šenoa-ja, dr. Markovića, Iv. Kostrenčića, Iv. Zaharja, Iv. Kukuljevića, Fr. Petračića i. dr.) sedaj krenil. Dela, koja hrv. Mat. namerava izdati so: Popularno znanstvena: Jul. Verne-ov „Pô t o k o l i zemlje“; „Popularna knjižnica prirodoslovnih in povestničnih spisov“. Na dalje méni hrv. Mat. izdajati „Knjižnico beletrističnih spisov“, v kojih bodo veljavni bel. spisi tujih narodov kakor domači sodržani. Med spisi prve vrste nahajamo nam uže v slovenskem jeziku udomačene „Andersenove pripovedke“. Posebno zanimivi se meni zdite dve točki programa: „Vrazov vjekopis (životopis) i njegova korespondenca“, sestavljena od Fr. Petračića, in pak „Velika zbirka narodnih hrvatskih pesnij in poslovic“. Ako sredstva dopusté, izdala bode ista Matica tudi kakovo „umetniško delo“, ali kakovo „umetnino“.

Toliko o programu hrvatske Matice. Meni niti z daleka ne prihaja na um, iz tega pojasnjenja delavnosti hr. Matice izvajati za našo Matico kakovo posledico, češ, i naša stori enako. S posnemanjem, vem, se na svetu malo opravi; delavnost vsakega

pôsameznika kakor društva mora temveč izhajati iz osebe same in iz proračunjenja okolnostij, ktere jo obda jejo. A te okolnosti so povsod drugačne. Moja naméra samó je, nekoliko svojih mislij, vzbujenih po zborovanju naše Matice in nje primerjanju s hrvatsko, tu priobčiti.

Prvo, kar vsaki odbor ima storiti, je sestava trdnega načrta svoje delavnosti. Odbor je vsakemu društvu glava, iz glave pak izhaja vsa iniciativna delavnost kojega telesa.

Ta načrt naj obseza priprave primernih spisov, i to s tem, da se dotični pisatelji osobno in javno povabljaajo ter k delu spodbujajo. Dobra beseda in prigovarjanje malo kedaj ostane brez vsega uspeha.

Spisi, kakovih Matica naj izdaje, naj so izključljivo podučni, in to deloma obče podučni, deloma strokovnjaško učeni.

Beletristika, v navadnem smislu tega imena, po mojem davnem prepričanju ne spada v Matičin delokrog, ampak gojenje više znanosti in pa umetnosti. Za beletristiko, menim, je pri Slovencih po osebnih časopisih in po Jurčičevij „Knjižnici“ i. t. d. dóvolj skrbjeno. To pa ne izključuje, da Matica ne bi tudi slovenske „literature“, v ožem smislu te besede, obdelovala, ali pak estetike in tega, kar znanstvenost spravlja v dotiko z umetnostjo. (O tem sem svoj čas v izbranih spisih str. 85—87 svoje mnenje določno izrazil).

Ugovora, da udje želé tudi kaj zabavnega čitati, in da bi sama znanstvena literatura dolgočasna bila, se ne strašim. Kdor se hoče v čem dobro podučiti, ta mora nekoliko dolgočasnega truda v nakup jemati, ker igráje se ne more nikdo izobraziti

tako, kakor današnji svet tirja. Iz zahtevanja prijetne zabave, menim, nij bila Matica osnovana niti jo člani zavoljo tega podpirajo.

K spisom Matičnim bi torej spadala prirodoslovska, zemljepisna, občehistorična in filozofična preiskovanja, obenem pa čem natanji popis slovenskega in slovanskega sveta, tedaj popisovanje naše domovine, naše povestnice, našega narodnega pesništva, domačega življenja i. t. d. V tem oziru leži pri nas še vse v celini. V družbi s temi (nij treba da samó sistematičnimi) spisi pak naj bi vedno hodilo poznavanje in proučevanje velikega

slovanskega sveta, ktereга čudne različnosti in posebnosti, podobnosti in sorodnosti so lahko za vse čase neizcerpljivi vir Matičnih opisovanij in preiskovanij.

Naposléd pak naj tudi pisatelji sami ganejo roke. Odbor nij Bog, da bi iz nič dobrih spisov in lepih knjig vstvarjal; pisatelji naj mu kot dobri prijatelji hodijo na pomoč. Do sedaj se barem nij še čulo, da bi odbor dobrim spisom bil zapreke stavil; temveč naopak je bilo: po dobrih spisih je le vedno vzdihoval odbor. Vsi si prijazno podajte roké; ondaj uspeha ne bode manjkalo.

J. Pajk.

Književnost in umetnost.

— Valvazorja je izišel 3. zv., v katerem so opisane in naslikane nekoje trdnjave hrvatske in ogerske (med drugimi Zagreb, Sisek, Siget). Na platnicah so ponatisnene razne pohvalne kritike te izdaje, vzete iz domačih in tujih listov. — „Pučke novine“ se imenujejo neke hrvatske novine, ktere tedenski izhajajo v Zagrebu, in so namenjene „gospodarstvu, obrtu in narodu“. Iz dosedanjih listov se vidi, da so prav dobro

uredovane in da v resnici pospešujejo izobrazovanje v občnih vednostih praktičnega in narodnega življenja. Pisava je kratka in razumljiva; stvari prav obilo in zanimivih. — G. Bezenšek, znani v Zagrebu živeči naš rojak, od novega leta počenši izdaje na novo uredjen list o kratko- ali tesnopisju z naslovom: „Jugoslavenski Stenograf.“ Prijateljem tesnopisja bodi ta list posebno priporočen.

Listnica.

g. J. V. T. Vaša pesen „S.“ pride na vrsto. Blagovolite nam jih o priliki še več poslati.

g. Lxyz. Hvala za poslano; eden komad porabimo.

g. O. V. Prejeli z zahvalo.

g. A. K. Delo se pridno nadaljuje. Srčni pozdravi!

g. Prost. Bode nas veselilo!

g. Milan. Hvala za poslano. Resnica je trpka, pa potrebna medicina. Sicer pak je Vaša dovolj posladkorjena. Na zdar!

g. Iv. z V. Hvala za „Pisma“; prosimo nadaljevanja.

g. Z. Mi smo z lit. delom tako obloženi, da bi nam celoma nemogoče bilo, še v pol. liste pisariti. Sicer pak tudi po našem mnenju zdrava, podkrepljena kritika nikdar ne škoduje. Pač pa imamo o škodljivosti molčanja in pritrenja vsemu, v novejšem času, času vsestranskega poloma, dokazov dovolj, takó da res treba o pravem času prave možke besede.